

JAHON XO'JALIGI RIVOJLANTIRISH YO'LIDA TASHQI SAVDO FAOLIYAT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING ILMIY TAHLILI

Ashirmatov Ramz Rahimjonovich

“O'zbekneftgaz” aksiyadorlik jamiyati neft ishlab chiqarish boshqarmasi, neft mahsulotlarini ichki bozorga sotishni tashkil etish boshqarmasi menejeri

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada jahon bozorida yuksak darajaga erishish yo'lida tashqi savdoni rivojlantirish hamda takomillashtirish yo'llari, funksiyalari to'g'risidagi ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: eksportga subsidiyalar, miqdoriy chekloolar, himoya choralari, importni cheklash tadbirlari, dempingga qarshi tekshirishlar, savdoga texnik to'siqlar, subsidiyalashga qarshi.

Jahon xo'jaligi rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlaridan biri – bu xalqaro iqtisodiy munosabatlarning intensiv rivojlanib borishi hisoblanadi. Bu esa mamlakatlar, mamlakatlar guruhi, alohida firma va korxonalar o'rtasida savdo-iqtisodiy aloqalarning kengayishi tobora chuqurlashuvi bilan izohlanadi.

Ushbu holat jahon bozorida, shuningdek, uning turli segmentlarida yuzaga kelayotgan kon'yunkturaviy o'zgarishlar har qanday davlatni jahon bozorida faollashishga, bunda tashqi savdoni tartibga solish, nazorat qilish va qo'llab-quvvatlash vositalari hamda dastaklaridan har qachongidan ham ko'proq unumli foydalanishga undamoqda. Jahon xo'jaligida davlatlar tashqi savdo aloqalarini qaytadan tashkil etish, ayrim tarmoq va sohalarda tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirish zarurati borligi ham ayon bo'lmoqda. Natijada, keyingi yillarda global va mintaqaviy darajada dunyo tashqi savdosida yangi yo'nalishlarda siljishlar ro'y bermoqda.

Davlatlarning tashqi savdo strategiyalarida ham tub o'zgarishlar namoyon bo'lmoqda. O'zbekistonda ham tashqi savdo siyosatini takomillashtirish borasida tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning 2017 yil 13 apreldagi PF-5012-sonli savdo sohasida boshqaruv tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi farmoni mamlakatimiz tashqi savdo aloqalarining samaradorligini yanada oshirish, tashqi savdoni liberallashtirish, eksport salohiyatini mustahkamlash hamda raqobatdosh mahalliy mahsulotlarni tashqi bozorlarga chiqarish tizimini takomillashtirish, mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalar bilan xorijiy sheriklar o'rtasida savdo sohasida uzoq muddatli barqaror sheriklik munosabatlarini shakllantirish maqsadlariga xizmat qilishi ko'zda tutilgan.

Mazkur farmon bilan tashqi savdoni boshqarish, nazorat qilish, tartibga solish va rag'batlantirish bo'yicha tashkiliy-institutsional tizim yanada takomillashib, eksport va import faoliyatlarini yanada jadallashtirish uchun qo'shimcha imkoniyatlarni yanada samarali jalb etishni ko'zda tutadi. O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsiyalar va savdo vazirligi yangi tuzilma - O'zbekiston Respublikasi Tashqi savdo vazirligi etib qayta tashkil qilindi.

O'zbekiston Respublikasi Tashqi savdo vazirligi avvalo, tashqi savdo sohasida davlat siyosatini shakllantirish va amalga oshirish, hamda tashqi savdo faoliyatini tartibga solish sohasida davlat boshqaruvi organlari ishini muvofiqlashtiradi. Shuningdek, ushbu vazirlik o'z vakolatlari doirasida qabul qilingan va normativhuquqiy xarakterga ega bo'lgan qarorlari davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, mulkchilik shakli va idoraviy mansubligidan qat'i nazar, xo'jalik yurituvchi sub'ektlar tomonidan bajarilishi majburiy hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Tashqi savdoning ahamiyati va uning iqtisodiyotdagi roli, taraqqiyot yo'lida ob'ektiv zarurat ekanligi ko'plab iqtisodchilar tomonidan o'rganilgan. Bugungi kunda ham ushbu mavzu o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Aynan eksportning tarkibiy xususiyatlari va uning iqtisodiy o'sish bilan bog'liqligini birinchilardan bo'lib, o'z ishida Prebish Raul ko'rib chiqqan¹. Uning tadqiqotlari natijasi shuni ko'rsatdiki, mamlakatning xomashyo eksportiga ixtisoslashuvi ushbu mamlakat va tayyor mahsulotlar eksport qiluvchi rivojlangan mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy rivojlanish darajasidagi tafovutni oshirib boradi. Buning sababi jahon bozorida yuqoridagi ikki turdagi mahsulotlarga bo'lgan narxlar turli sur'atlarda o'zgaradi va talabning barqarorlik darajasi ham farq qiladi.

Shuningdek, eksportning tovar tarkibi va uning iqtisodiy o'sishdagi bevosita roli Lederman D. va Maloniy V. tadqiqotlarida o'rganilgan². Tadqiqotchilar eksport qilinayotgan mahsulotlarning qayta ishlanganlik darajasi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlikni ko'rsatib bergan. Shuningdek, Rodrik D.

Xitoy eksporti misolida eksport tovar tarkibining ahamiyatini empirik tahlil qilgan³. Mamlakatimizda ham ushbu yo'nalishda qator olimlar tadqiqotlar va ilmiy izlanishlar olib boradilar. Jumladan, A'zam S. o'z ishlarida mamlakatimiz

¹ Xasbulotov R. Международные экономические отношения в 3 ч. Часть 1, 3-е изд., Москва. Юрайт-2018

² Lederman D., Maloney W.F. Does What You Export Matter? In Search of Empirical Guidance for Industrial Policies. Latin America Development Forum. Washington, DC, The World Bank, 2012.

³ Rodrik D. What's So Special About China's Exports? China & World Economy, 2006, vol. 14, iss. 5, pp. 1–19. doi: 10.1111/j.1749-124X.2006.00038.

tashqi savdosini tarkibiy takomillashtirish imkoniyatlari va salohiyatini o'rganib chiqqan⁴. Shu bilan birga, xorijiy sarmoyalar ishtirokidagi korxonalar va tashqi savdo geografik tarkibi o'rtasida bog'liqlik mavjudligini ko'rsatib bergan⁵.

Yuqoridagi ishlarda mamlakat eksporti tarkibining iqtisodiy o'sishga ta'siri, iqtisodiy rivojlanish darajasining eksport tovar va geografik tarkibida aks etish xususiyatlari o'rganilgan. Qayta ishlanganlik darajasi yuqori bo'lgan mahsulotlar eksporti qo'shilgan qiymat uchun sarf qilingan kapital mamlakatda qolishini, boshqa so'zlar bilan aytganda xomashyoni tayyor tovar ko'rinishiga keltirish jarayonida yaratilgan boyliklar mamlakat aholisi tomonidan o'zlashtirilishi tovar tarkibining iqtisodiy o'sishga ta'siri ochib beradi. Uning geografik tarkibini takomillashtirish esa barqaror bozor va yuqori to'lov qobiliyatiga ega mamlakatlar bilan savdo aloqalarini rivojlantirishni nazarda tutadi. Bu bilan eksport tushumlari hajmini oshirish va uning barqarorligini ta'minlash imkoniyati paydo bo'ladi.

Tahlil va natijalar

Bugungi kunda mamlakatimizda tashqi iqtisodiy faoliyatni samarali boshqarish uchun tashqi iqtisodiy aloqalarni to'liq aks yettiruvchi va mamlakat reytingini oshiruvchi amaliy ishlar keng amalga oshirilmoqda. Tashqi iqtisodiy aloqalar deganda, asosan, tovarlar va xizmatlar yeksporti va importi, xalqaro moliyaviy operatsiyalar, xalqaro shartnoma bo'yicha xorijda ishlab chiqarish faoliyati bilan shug'ullanish, ishchi kuchi migratsiyasi va xalqaro turizm harakati, shuningdek, xalqaro faoliyatning boshqa yo'nalishlari tushuniladi.

Jahon tajribasining ko'rsatkichlariga ko'ra, ochiq bozor iqtisodiyotiga harakatlanish sharoitida yeksport salohiyatini rivojlantirish va milliy yeksportchiga hartomonlama ko'mak berish samarali tashqi iqtisodiy faoliyatning asosi va mamlakat iqtisodiy xavfsizligining garovi bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston uchun bu alohida ahamiyat kasb yetadi, chunki faqat yeksportni rivojlantirish orqali hayot uchun muhim tovarlar importini qisqartirmasdan turib savdo muvozanatining musbat saldosiga yerishish mumkin.

AQShning Rossiya bilan savdosi kamomadi 2018 yilda 14,1 milliard dollarni tashkil etdi, bu 2017 yilga nisbatan 41,0 foizga o'sdi (4,1 milliard dollar). AQSh mahsulotlarining Rossiyaga eksporti 6,7 milliard dollarni tashkil etdi, bu o'tgan yilga nisbatan 4,7 foizga (331 million dollar) kamaydi. AQShning Rossiyadan

⁴ Аъзам С.Э. Применение инструментов гравитационного моделирования для оценки потенциала географической диверсификации внешней торговли Узбекистана // “Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали – 2018. № 2 ⁵ Аъзам С.Э. Внешнеторговая деятельность предприятий с иностранными инвестициями в Узбекистане: вопросы трансформации // Экономический анализ: теория и практика. – 2018. – Т. 17, № 3. – С. 515 – 538

tegishli importi 22,8 foizga o'sib, 20,8 milliard dollarni tashkil etdi. Rossiya 2018 yilda AQShning tovarlarni eksport qilish bo'yicha 36-eng yirik bozori bo'ldi.

AQShning Rossiyaga xizmatlar eksporti taxminan 2017 yilda 4,9 milliard dollarni tashkil etdi (so'nggi ma'lumotlar mavjud) va AQSh importi 2,1 milliard dollarni tashkil etdi. Rossiyada AQShning aksariyat filiallari tomonidan xizmatlarning sotilishi 10,4 milliard dollarni tashkil etdi.

2016 yilda aksariyat Rossiyaga qarashli firmalar tomonidan Qo'shma Shtatlardagi xizmatlar savdosi 650 million dollarni tashkil etdi.

AQShning Rossiyadagi to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalari (to'g'ridanto'g'ri investitsiyalari) 2017 yilda 13,9 milliard dollarni tashkil etdi bu 2016 yilga nisbatan 4,4 foizga kamaydi. AQShning Rossiyadagi to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalari ishlab chiqarish, bank bo'lmagan xolding kompaniyalari va axborot xizmatlari tomonidan boshqariladi.

Rossiyaning qarama-qarshi sanksiyalari, Ukrainadagi harakatlari natijasida AQShning Rossiyaga qarshi sanksiyalariga javoban 2014 yildan boshlab, amerikalik firmalar uchun noaniqlik yaratdi va bozorga kirish istiqbollarini pasaytirdi. 2018 yilda Prezident Putin "Amerika Qo'shma Shtatlari va yoki boshqa xorijiy davlatlarning do'stona harakatlariga javob choralari (qarshi choralar) to'g'risida" deb nomlangan qarshi sanksiyani imzoladi. Yangi qonun loyihasi Rossiya hukumatiga Qo'shma Shtatlarga va boshqa "do'stona bo'lmagan" xorijiy davlatlarga olib boriladigan mahsulotlar va xizmatlarga qo'shimcha hisob-kitoblarni, shu jumladan import va eksportni taqiqlashni joriy qilish bo'yicha keng vakolat berdi. Qonun qabul qilingan bo'lsa-da, hozirgi kungacha yangi qarshi sanksiyalar amalga oshirilmagan, AQSh hukumati sanoatlar bilan savdo-sotiqqa ta'sirini AQSh milliy manfaatlarini nuqtai nazaridan tahlil qilish va baholash uchun sanoat bilan aloqalarni davom ettirmoqda. Bundan tashqari, AQSh hukumati Rossiya bilan o'zaro aloqalarini qisqartirganligi sababli (Rossiyaning Ukrainadagi tajovuzlari natijasida) bizning Rossiyada bozorga kirish to'siqlarini ko'tarish va hal qilish qobiliyatimiz juda cheklangan. Shunga qaramay, Rossiya bozorini ochish va AQSh eksporti va AQSh korxonalarini uchun adolatli munosabatlarni ta'minlash uchun sa'y-harakatlar davom etmoqda.

Rossiyaning eng maqbul millati (MFN) tomonidan qo'llaniladigan tarif stavkasi qishloq xo'jaligi mahsulotlariga o'rtacha 10,2 foizni tashkil etdi va 2017 yilda qishloq xo'jaligiga tegishli bo'lmagan mahsulotlar uchun 6,2 foiz.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari uchun 10,9 foizni, qishloq xo'jaligi mahsulotlariga nisbatan 7,1 foizni tashkil etadi. Rossiyaning barcha mahsulotlar uchun JSTga ulangan maksimal tarif stavkasi 245 foizni tashkil etadi.

2018 yil 6 iyulda Rossiya AQSh prezidentining AQSh po'lat va alyuminiy buyumlari importini moslashtirish to'g'risidagi qaroriga javoban AQShdan import qilingan turli xil sanoat mahsulotlariga (asosan qurilish texnikasining ayrim turlari) 25 dan 40 foizgacha bo'lgan tariflarni qabul qildi. 1962 yilgi savdo-sotiqni kengaytirish to'g'risidagi qonunning 232-qismi, unga o'zgartirishlar kiritilgan.

Amerika Qo'shma Shtatlari Rossiyani Amerika ishchilari va kompaniyalarini jazolashga qaratilgan asossiz qasos bilan shug'ullanmaslik o'rniga, global po'lat va alyuminiy sohalaridagi ortiqcha quvvati umumiy muammosini hal qilish uchun AQSh bilan birga ishlashga chaqirdi.

Rossiya va AQSh lizing kompaniyalari eksport qilinadigan yakuniy mahsulotlar uchun ma'lumotlar bo'yicha hisoblangan qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) ko'pincha qaytarilmasligini va ularning qoplanishlarini olish uchun ular ko'pincha sud harakatlariga murojaat qilishlari kerakligi haqida xabar berishdi. Lizing kompaniyalari eksportga QQSni qaytarish katta firibgarlikning manbai ekanligi va firibgarlikning oldini olish bo'yicha harakatlar qonuniy eksport qiluvchilar uchun pulni qaytarib olishni yanada qiyinlashtirishi haqida xabar berishdi. Bundan tashqari, kompaniyalar ma'lum qilishlaricha, ayrim hollarda mahalliy soliq inspeksiyalari tekshiruvlar boshlagan va ularning bankdagi hisob raqamlarini hibsga olishga urinishgan, bu esa eksport qiluvchilarni juda qimmat va ko'p vaqt talab qiladigan sud amaliyotini izlashga majbur qilmoqda. Rossiyaning kinoteatr mahsulotlaridan "foydalanish huquqi" uchun to'lovlar uchun QQSni qaytarib olishi yanada tashvishga solmoqda. "Rossiya" filmlarini namoyish qilish uchun to'langan royalti bo'yicha QQS to'lovlari (Rossiya soliq kodeksida belgilangan) qaytarilishi mumkin, ammo AQSh (yoki boshqa rus bo'lmagan) filmlarni namoyish qilish uchun royalti bo'yicha QQS to'lovlari emas. Ushbu amaliyot Rossiyada AQSh filmlarini namoyish etish narxini oshiradi.

2014 yil 6 avgustda Rossiya Avstraliya, Kanada, Evropa Ittifoqi, Norvegiya va Qo'shma Shtatlardan bir yillik oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini olib kirishni taqiqlash to'g'risida buyruq chiqardi. Taqiqlangan oziq-ovqat mahsulotlarining ro'yxatiga ba'zi mol go'shti, cho'chqa go'shti, parranda go'shti, baliq va dengiz mahsulotlari, meva va yong'oqlar, sabzavotlar, ba'zi kolbasa va eng ko'p tayyorlangan ovqatlar kiradi. O'shandan beri Rossiya taqiq bilan qamrab olingan mahsulotlar ro'yxatiga o'zgartirishlar kiritdi va Albaniya, Islandiya, Lixtenshteyn, Chernogoriya va Ukrainani qo'shib, mahsulotlari taqiqlangan mamlakatlar ro'yxatini kengaytirdi. Ushbu taqiq Ukrainadan keltirilgan qishloq xo'jaligi mahsulotlariga faqat 2016 yil 1 yanvardan so'ng, Evropa Ittifoqi bilan chuqur va keng qamrovli erkin savdo shartnomasini amalga oshirgan kundan

keyin amal qildi. 2018 yil iyulda Rossiya ushbu taqiqni 2019 yil 31 dekabrigacha uzaytirdi. 2018 yil dekabrda Rossiya Ukrainadan (qishloq xo'jaligi va qishloq xo'jaligi bo'lmagan) turli xil import mahsulotlariga qo'shimcha taqiq qo'ydi.

Rossiya avtomobillar va boshqa g'ildirakli transport vositalariga "qayta ishlash to'lovi" ni joriy qildi, bu esa Rossiyadagi avtomobillar va boshqa ba'zi g'ildirakli transport vositalarining importchilari (2012 yildan) va ishlab chiqaruvchilardan (2016 yildan beri) yoshi, umumiy massasi, va vosita dvigatelining kattaligi. Ushbu to'lov avtomobilning foydalanish muddati tugagandan so'ng uni qayta ishlash xarajatlarini qoplash uchun mo'ljallangan. O'z-o'zidan harakatlanadigan qishloq xo'jaligi va sanoat transport vositalari uchun 2016 yilda maxsus stavkalar joriy etildi. 2018 yilda narxlar yangi transport vositalari uchun 3400 rubldan (56 dollar) 10,5 million rublgacha (173 067 dollar), ishlatilgan transport vositalari uchun 5 200 rubldan (85 dollar) 41,07 million rublgacha (676 978 dollar) tashkil etdi. Darhaqiqat, to'lov 2018 yilda rublning pasayishi hisobiga o'rtacha 15 foizga oshirildi. Garchi to'lov mahalliy ishlab chiqaruvchilarga ham, importchilarga ham yuklangan bo'lsa-da, og'ir tijorat transport vositalari uchun to'lovlarning umumiy darajasi va hisob-kitobi bilan bog'liq muammolar saqlanib qolmoqda. Bundan tashqari, sanoat manfaatdor tomonlari ta'kidlashlaricha, Rossiya hukumati qayta ishlash to'lovini qoplash uchun faqat mahalliy ishlab chiqaruvchilarni, shu jumladan, xorijiy markadagi avtomobillarni ishlab chiqaruvchilarni qoplashni ta'minlaydigan mezonlarga asoslanib, turli xil subsidiyalarni taklif qiladi. Rossiya hukumati har xil soliqqa tortilmagan ekologik jarimalar va qayta ishlash to'lovlarini yangi ekologik soliqqa aylantirishni taklif qildi. Agar atrof-muhit solig'i ma'qullansa, u chiqindilarni yo'q qilish dasturlarini allaqachon amalga oshirgan va ilgari qayta ishlash to'lovlaridan ozod qilingan kompaniyalarga tegishli bo'ladi.

AQSh kompaniyalari texnik reglamentlarni va tegishli mahsulotni sinovdan o'tkazish va sertifikatlash talablarini keltirib chiqaradi.

AQShning Rossiyaga sanoat va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini eksport qilishida katta to'siqlar bor. Rossiya hukumati turli xil mahsulotlarni tasdiqlash jarayonining asosiy elementi sifatida mahsulotni sinovdan o'tkazishni va sertifikatlashni talab qiladi va ko'p hollarda faqat Rossiyada ro'yxatdan o'tgan va yashaydigan tashkilot ushbu mahsulotni tasdiqlash uchun kerakli hujjatlarni olish uchun murojaat qilishi mumkin. Binobarin, Rossiyadan tashqarida vakolatli tashkilotlar tomonidan o'tkaziladigan sinov va sertifikatlashtirish imkoniyatlari cheklangan bo'lib, Rossiyaga eksport qilayotgan kompaniyalar uchun og'irlik va

xarajatlar ko'paymoqda. Yevropa Ittifoqining boshqa a'zo davlatlari ham xuddi shunday talablarni qabul qilish bosqichida.

2012 yilda Rossiya hukumati barcha tibbiyot buyumlarini ishlab chiqaruvchilarni 2014 yil 1 yanvargacha (keyinchalik 2017 yil 1 yanvargacha uzaytirilgan) yangi ro'yxatdan o'tish sertifikatlarini olishlari kerak bo'lgan farmon chiqardi. AQSh eksportchilari tibbiy asbob-uskunalarni ishlab chiqaruvchilarning aksariyati ushbu muddatni bajara olmasligi va Rossiya bozoriga kirish imkoniyatidan mahrum bo'lishlari haqida tashvish bildirdi. 2017 yil fevral oyida Rossiya Sog'liqni saqlash, Moliya, Adliya va Iqtisodiy rivojlanish vazirliklari tibbiyot buyumlari uchun ilgari berilgan sertifikatlarning amal qilish muddatini 2021 yil 1 yanvargacha uzaytirishga kelishib oldilar, bunda EAEE sertifikatlari talab qilinadi. Tibbiy texnika sanoati, shuningdek, 2022 yil 1-yanvarda tibbiyot buyumlarining umumiy bozorini amalga oshirishdan xavotirda. Sanoat amaldagi qonun loyihalari umumiy bozorning ishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligidan xavotirda.

AQShning Janubiy Afrika bilan tovar ayirboshlash taqchilligi 2018 yilda 3,0 milliard dollarni tashkil etdi va 8,4 foizga o'sdi (230 dollar) 2017 yilga nisbatan AQShning Janubiy Afrikaga tovar eksporti 5,5 milliard dollarni tashkil etdi, bu o'tgan yilga nisbatan 9,9 foizga (497 million dollar) ko'pdir. AQShning Janubiy Afrikadan tegishli importi 9,5 foizga o'sib, 8,5 milliard dollarni tashkil etdi. Janubiy Afrika Qo'shma Shtatlarning 2018 yilda 42-tovarlarni eksport qilish bo'yicha eng yirik bozori bo'ldi. Xizmatlarning Janubiy Afrikaga eksporti 2017 yilda taxminan 2,9 milliard dollarni tashkil etdi va AQSh importi 1,9 milliard dollarni tashkil etdi. AQShning aksariyat filiallari tomonidan Janubiy Afrikada xizmatlarning sotilishi 2016 yilda 6,3 milliard dollarni tashkil etdi .

Janubiy Afrikaning eng maqbul millati (MFN) tomonidan qo'llaniladigan tarif stavkasi 2017 yilda o'rtacha 7,6 foizni tashkil etdi .Janubiy Afrikaning JSTga bog'langan oddiy o'rtacha tarif stavkasi qishloq xo'jaligi mahsulotlari uchun 39,1 foizni va qishloq xo'jaligi mahsulotlariga nisbatan 15,7 foizni tashkil etadi. Janubiy Afrikaning sanoat mahsulotlari uchun JSTga ulangan maksimal tarif stavkasi 50 foizni tashkil etadi, qishloq xo'jaligi mahsulotlariga nisbatan uning JSTga ulangan maksimal tarif stavkasi 597 foizni tashkil etadi, AQSh eksporti Janubiy Afrikadagi Evropa Ittifoqi tovarlari bilan taqqoslaganda yomon ahvolga tushib qoldi. Janubiy Afrikaning TDA bilan qoplangan tarif liniyalari bo'yicha Evropa Ittifoqidan importga tatbiq etiladigan tariflari o'rtacha o'rtacha o'rtacha 4,5 foizni tashkil etadi.

So'nggi yillarda Janubiy Afrika hukumati mahalliy sanoatni Jahon savdo tashkilotiga ulangan boj stavkalari miqdorini oshirishga da'vat qilishga da'vat etdi, bu erda global raqobatbardoshlikning etishmasligi tashvish uyg'otdi. 2013 yil sentyabr oyida, Janubiy Afrika Xalqaro Savdo Ma'muriyati Komissiyasi (ITA) o'z ichki sanoatining so'rovlariga binoan butun tovuqlar uchun qo'llaniladigan import bojarini JSTning maksimal 82 foizli stavkasiga oshirdi va boshqa parranda mahsulotlari uchun import bojarini oshirishni amalga oshirdi, muzlatilgan suyakli tovuq importi uchun bojlarni 37 foizgacha oshirish, shu jumladan, AQShda muzlatilgan suyakli tovuq go'shti importi ham antidemping bojariga tortiladi, ular hozirda kilogramm uchun R9,40 (funt uchun 0,33 dollar) miqdorida belgilangan.

2017 yil dekabr oyida Janubiy Afrika parlamenti Moliya vazirligi tomonidan shakarli ichimliklarga soliq solinadigan "Daromadlar va pul miqdori va daromadlar to'g'risidagi qonunlarga o'zgartirishlar kiritish to'g'risida" gi qonunni qabul qildi. 2018 yil aprel oyida kuchga kirgan soliq, ham import qilinadigan, ham mahalliy ishlab chiqariladigan ichimliklarga nisbatan qo'llaniladi. Bu semirish va Janubiy Afrikaliklar orasida sil kasalligidan keyin o'limning ikkinchi sababi sifatida qayd etilgan diabet kabi yuqumsiz kasalliklar epidemiyasi bilan kurashish uchun shakarshirin ichimliklar iste'molini rad etishga qaratilgan. Yuz foizli mevasabzavot sharbatlari va shakar qo'shilmagan sut mahsulotlari soliqdan ozod qilinadi.

Bundan tashqari, 2019 yil fevral oyida Janubiy Afrika moliya vaziri soliqni 5 foizga oshirganligini e'lon qildi (shakarning har grammiga 2,1 tsentdan 2,21 tsentgacha 100 grammdan 4 grammdan oshadigan - 100 ml uchun 4 gramm birinchi bo'lib hali ham bepul bo'lib qolmoqda).

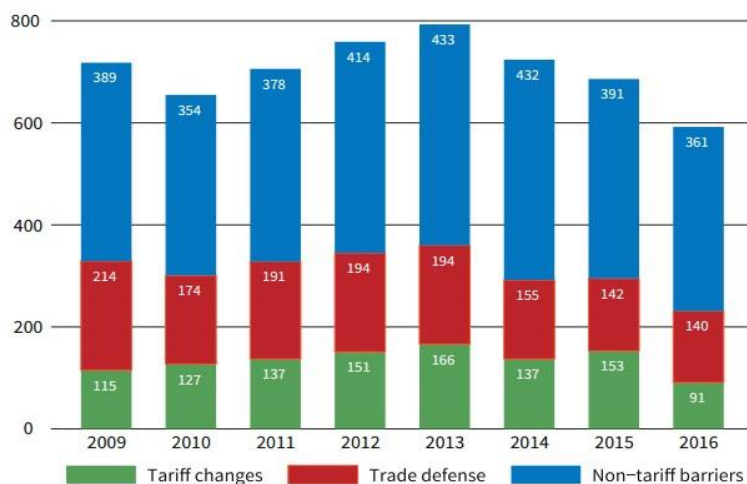
Janubiy Afrika Savdo va Sanoat Departamenti, agar ITA tomonidan berilgan ruxsatnomaga muvofiq import qilinmagan bo'lsa, Hukumat Gazetasida xabar berish orqali Janubiy Afrikaga belgilangan toifadagi yoki turdagi tovarlarni olib kirishni taqiqlaydi. Taqiqlangan importga har qanday shaklda giyohvandlik va odat tusiga kiruvchi dorilar kiradi; to'liq avtomatik, harbiy va raqami yo'q qurollar, portlovchi moddalar va otashinlar; zahar va boshqa toksik moddalar; massasi 1000 kilogrammdan ikki kilogrammdan ortiq bo'lgan sigaretalar; savdo tavsifi yoki savdo belgisi Janubiy Afrika qonunlariga zid ravishda qo'llaniladigan tovarlar (masalan, soxta mahsulotlar); mualliflik huquqiga ega bo'lgan har qanday asarlarning noqonuniy nusxalari; qamoqxonada yoki penitentsiar joyda ishlab chiqarilgan mahsulotlar. ITA ishlatilgan tovarlarni import qilish uchun ruxsatnomalarni talab qiladi, agar bunday tovarlar mamlakat ichida ham ishlab

chiqarilgan bo'lsa, shuning uchun ishlatilgan tovarlarni olib kirishni sezilarli darajada cheklaydi. Boshqa toifadagi tovarlarga chiqindilar, chiqindilar, kullar, qoldiqlar va sifat ko'rsatkichlariga muvofiq tovarlarni kiritish mumkin.

2016 yil sentyabr oyida Savdo va sanoat boshqarmasi 2003 yil 59-sonli Spirtli ichimliklar to'g'risidagi qonunga o'zgartirishlar kiritish bo'yicha siyosat tavsiyalarini taqdim etgan yakuniy milliy likyor siyosatini (1208-son) nashr etdi. Manfaatdor tomonlar "juda yuqori miqdordagi alkogolli ichimliklar" mahsulotlarini sotishni taqiqlash va alkogolli ichimliklar mahsulotlarini "qat'iy" yorlig'i bilan bog'liq tashvishlarini bildirishdi, chunki bu shartlar dasturiy hujjatda belgilanmagan. 2019 yil mart oyidan boshlab spirtli ichimliklar to'g'risidagi qonunga hech qanday o'zgartirish kiritilmagan.

So'nggi 15 yil ichida Janubiy Afrika hukumatidagi shaffoflikni oshirish va korrupsiyani kamaytirish uchun bir nechta qonunlar qabul qilindi, ammo ba'zi qonunlar kamchiliklardan aziyat chekmoqda. Masalan, davlat amaldorlariga pora berishni taqiqlovchi qonunchilik, xabar beruvchilarni kamsitish yoki tuhmat qilish to'g'risidagi da'volardan himoya qila olmasa, 2013 yilda parlament tomonidan qabul qilingan "Davlat axborotini himoya qilish to'g'risida" gi qonun akademiklar, fuqarolik jamiyati guruhleri, xalqaro tashkilotlar tomonidan tanqid qilindi. va ommaviy axborot vositalari shaffoflik va so'z erkinligini cheklovchi omil hisoblanadi.

1-rasm. Yangi proteksionistik aralashuvlar soni

Garchi Janubiy Afrikada korrupsiyaga qarshi kurashish bilan shug'ullanadigan 10 dan kam bo'lmagan idoralar mavjud bo'lsa-da, zo'ravonlik bilan jinoyatchilikning yuqori darajasi huquqni muhofaza qilish organlarining salohiyatini pasaytiradi va Janubiy Afrikaning jinoiy va sud idoralari uchun korrupsiyaga qarshi kurashga yetarli mablag' ajratishni qiyinlashtiradi.

Amaliy bo'lmagan to'siqlarning turlarini aniqroq ko'rib chiqadigan bo'lsak, moliyaviy jihatdan aniq eksport qiluvchi korxonalariga beriladigan grantlar eng kam qo'llaniladigan to'siq hisoblanadi. Shakl notarif to'siqlar toifalari bo'yicha tartiblangan, eng ko'p bo'lgan tartibsiz to'siqlar reytingini ko'rsatadi. Oltita toifalar ajratiladi:

§ kapitalni boshqarish va valyuta siyosati,

§ eksport va import siyosati vositalari,

§ subsidiyalar va davlat yordami chora-tadbirlar,

§ davlat xaridlari siyosati § mahalliy lashtirish siyosati § boshqa vositalar.

Jadval har bir toifaga kiritilgan aralashuv turlari haqida umumiy ma'lumot beradi. Subsidiyalar va davlat yordami chora-tadbirlar eng katta toifani tashkil etadi. Bu asosan keng qamrovli ta'minotga asoslangan xorijiy raqobatchilarni kamsitadigan mahalliy kompaniyalarga beriladigan moliyaviy grantlar berildi. Boshqa muhim subsidiyalar va davlat yordami vositalari kamsituvchi davlat ssudalari, garov va soliqlar yoki ijtimoiy sug'urta imtiyozlari bo'lgan. Bu subsidiyalar davlat yordami choralari eng katta toifadagi to'siqlarni tashkil etadi, ayniqsa taqqoslaganda to'g'ridan-to'g'ri import va eksport nazorati to'g'ridan-to'g'ri savdoni ko'rib chiqishning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Xulosa va takliflar

Jahon bozorida ishtirok etayotgan mamlakatlarning so'nggi yillardagi tashqi savdo siyosatida tashqi savdoni tartibga solish dastak va vositalaridan foydalanish tendentsiyalari ko'zga yaqqol tashlanadi. Jahon savdosi erkinlashib borishi o'rniga deyarli barcha davlatlar an'anaviy qabul qilingan tarif va notarif usullardan tashqari boshqa turdagi dastak va vositalardan o'zlarining ichki bozorlarini himoyalash yoki tashqi bozorda faoliyat ko'rsatayotgan eksportchilarini qo'llab-quvvatlash maqsadida qo'llashga harakat qilmoqdalar. Ammo, jahon savdo tashkiloti bunday proteksionistik harakatlar va urinishlarga zid o'laroq tovar, mahsulot, ish va xizmatlarning erkin harakatini ta'minlashga qaratilgan siyosatni davom ettirmoqda.

Tashqi savdoni tartibga solishda nisbatan qat'iy usul, dastak va vositalarni ko'proq Osiyo davlatlari faol qo'llayotganlari ham tahlil natijalarida ma'lum bo'ldi. Osiyo davlatlari jahon bozorida o'zlariga munosib mustahkam o'rin egallash uchun tashqi savdoni tartibga solishning milliy ishlab chiqaruvchilar manfaatlariga to'g'ri keladigan barcha usullaridan foydalanishga harakat qilishmoqda.

Nazariy jihatdan olib qaraganda, rivojlanishning jadal bosqichi va davrlarida Germaniya ham (19- asrning oxirlari), AQSh ham (20-asrning boshlari) tashqi savdoda keng ko'lamli dastak va usullardan foydalanishgan. Bir qaraganda, globallasuv va tashqi savdoning keng miqyoslarda erkinlashtirilishi yuz berayotgan so'nggi 15- 20 yilda, aslida rivojlangan davlatlar ham o'zaro turli usullarni qo'llab kelishmoqda. Yaponiyaning keyingi 5-10 yilda iqtisodiyotidagi nisbiy tushkunlik hodisalari borgan sari tendentsiyaga aylangandan so'ng, bu davlat ham tashqi savdoda proteksionistik (muhofazakorlik) yondashuvlariga ko'proq murojaat eta boshladi. Biroq, bizningcha, bunday tendentsiyalar uzoq davr uchun davom etishi mumkin emas.

Chunki, rivojlangan davlatlar iqtisodiyoti mazmunmohiyatiga ko'ra erkin bozor iqtisodiyoti bo'lganligi sababli bundan choratadbirlar u yoki bu iqtisodiy muammo keskinlashib ketishining oldini olish uchun qo'llaniladi. Xulosa qilib aytish mumkinki, O'zbekiston jahon bozoriga chiqib faol tashqi savdo siyosatini amalga oshirishi uchun yuqorida ta'kidlangan usul va vositalardan imkoni boricha qayishqoq shaklda, milliy ishlab chiqaruvchilarning manfaatlaridan kelib chiqib, ularning mavqeini yanada mustahkamlashga qaratilgan tashqi savdo siyosatini amalga oshirishi maqsadga muvofiq. Buning uchun taraqqiy etgan va rivojlanayotgan mamlakatlar tomonidan qo'llanilayotgan usul va vositalarni doimiy tahlil etish, ularning bizning sharoitlarga muvofiq keladiganlarini o'zlashtirib olish lozim.

Agar O'zbekiston uchun xulosa chiqaradigan bo'lsak, tashqi savdoni tartibga solishda mamlakatimizda ko'proq Janubiy Koreya, Yaponiya tomonidan bosqichmabosqich qo'llanilayotgan vosita va dastaklarni ichki vaziyatidan kelib chiqib, shuningdek, asosiy hamkorlarimizning biz bilan amalga oshirayotgan investitsiyaviy, infratuzilmaviy loyiha va dasturlarining istiqbolidan kelib chiqib qo'llash natija beradi, deb hisoblash mumkin. Bu harakatlarning 2017-2021 yillarga mo'ljallangan o'rta muddatli, shuningdek, undan keyingi davrlar uchun ishlab chiqilgan uzoq muddatli rivojlanish dasturlariga xizmat qilishi shubhasizdir.

REFERENCES:

1. Xasbulotov R. Международные экономические отношения в 3 ч. Часть 1, 3-е изд., Москва. Юрайт-2018
2. Lederman D., Maloney W.F. Does What You Export Matter? In Search of Empirical Guidance for Industrial Policies. Latin America Development Forum. Washington, DC, The World Bank, 2012.

3. Rodrik D. What's So Special About China's Exports? *China & World Economy*, 2006, vol. 14, iss. 5, pp. 1-19. doi: 10.1111/j.1749-124X.2006.00038.

4. Аъзам С.Э. Применение инструментов гравитационного моделирования для оценки потенциала географической диверсификации внешней торговли Узбекистана // “Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали - 2018. № 2 5. Аъзам С.Э. Внешнеторговая деятельность предприятий с иностранными инвестициями в Узбекистане: вопросы трансформации // Экономический анализ: теория и практика. - 2018. - Т. 17, № 3. - С. 515 - 538

6. Nishonqulov, S. F. O. G. L., & Solidjonov, D. Z. O. G. L. (2021). Ta'lim biznesida raqamli innovatsion texnologiyalar. *Science and Education*, 2(6), 233-238.

7. Nishonqulov, S. F. O., Rajabboyev, B. O. O., & Mamasoliyev, J. O. O. (2021). OLIY

O'QUV YURTLARIDA IQTISOD BO'YICHA QO'LLANMA: O'ZGARMAS" MA'RUZA VA BO'R" USULINI KO'RIB CHIQISH. *Scientific progress*, 2(3), 814-

824. 8. Nishonqulov, S. F. O., Rajabboyev, B. O. O., & Mamasoliyev, J. O. O. (2021).

IQTISODIYOT VA UNING TARMOQLARINI RAQAMLASHTIRISH. IQTISODIYOT SOHASIGA RAQAMLI TEXNALOGIYALARNI OLIB KIRILISHI.

Scientific progress, 2(3), 825-831.

9. Farxodjon ogli, N. S., & Odil ogli, R. B. (2021). Raqamli iqtisodiyot almashinuvining resurslar sarfiga sakkizta tasiri. *BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(1), 53-56.

10. Solidjonov, D., & Nishonqulov, S. (2021). TA'LIM BIZNESIDA YANGI INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING QO'LLANISHI JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH VOLUME-1.

ISSUE-3 (Part-1, 18-JUNE), 1, 195-199.

11. Nishonqulov, S., & Rajabboyev, B. (2021). OCHIQ TARMOQ KORXONALARINING BIZNES-MODELLARI.

12. Nishonqulov, S., Rajabboyev, B., & Solidjonov, D. (2021). BANK TIZIMINI

INNAVATSION ISLOH QILISH SHAROITIDA TIJORAT BANKLARINI TRANSFORMATSIYALASHNING ILMIY-AMALIY ASOSLARI.

13. Mulaydinov, F., & Nishonqulov, S. (2021). Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda axborot texnologiyalarining o'rni-The role of information technologies in the development of the digital economy.

14. Farxodjon ogli, S., Odil ogli, B., & Ortiq ogli, J. OLIY O'QUV YURLARIDA

IQTISOD BO'YICHA QO'LLANMA: O'ZGARMAS" MA'RUZA VA BO'R" USULINI KO'RIB CHIQISH.

15. ogli Nishonkulov, S. F., & ogli Solidjonov, D. Z. Ta'lim biznesida raqamli innovatsion texnologiyalar.

16. Yoldashev, A. E. O., Nishonqulov, S. F. O., & Yoldasheva, M. R. Q. (2021). TA'LIMDAGI AXBOROT TEXNOLOGIYALARI. *Scientific progress*, 2(3), 806-813.